

ЛИТЕРАТУРА

1. Номенклатура расходов Акционерного общества «Национальная компания «Қазақстан темір жолы»» и его дочерних организаций. Утвержден Решением Правления Акционерного общества «Национальная компания «Қазақстан темір жолы» от от «02» марта 2009г. Протокол № 02/8, Алматы, 2009, 266 с.

2. Методика ведения раздельного учета доходов, расходов и задействованных активов Акционерного общества «Национальная компания «Қазақстан темір жолы». Утверждена приказом Президента Акционерного общества «Национальная компания «Қазақстан темір жолы» от 18 марта 2009 года №110-Ц, Алматы 2009, 152 с.

3. Учетная политика Акционерного общества «Национальная компания «Қазақстан темір жолы»» и его дочерних организаций. Утвержден протоколом № 68 от 31 декабря 2008 года.

ОӘК 65. 052.21

Ашимова Айнура Акылбековна – э.ғ.к., доцент (Алматы, ҚазККА)

БАСҚАРУ ЕСЕБІНДЕГІ ӨНДІРІСТІК ШЫҒЫНДАР ЕСЕБІН ҰЙЫМДАСТЫРУ

Өндіріс процесі және өндіріс шығындарының көп түрі шоттардың типтік жоспарының өндірістік шоттар бөлімшелер топтарын қолдануын талап етеді: 8100 «Негізгі өндіріс», 8200 «Өз өндірісіндегі жартылай фабрикаттар», 8300 «Көмекші өндіріс», 8400 «Үстеме шығындар».

Өндірістік шоттар жүйесі шоттарды топтастыруға және олардың есебін келесі реттілігінде жүргізуге мүмкіндік береді:

а) өндірістік шоттардың дебетінде ай ішінде жұмсалған шығындар элементтері көрсетіледі (материалдар, еңбек ақы, амортизация және басқалары);

б) болашақ кезеңнің шығындары есептен шығарылады және осы айдың алдағы шығындары резервте сақталады;

в) шығындар есептен шығарылады немесе көмекші өндіріс жұмыстары арасында үлестіріледі;

г) негізгі цехтердің шығындары жинақталады және бөлінеді;

д) ақаудан пайда болған шығындар анықталады және өнімнің өзіндік құнына қосылады;

е) аяқталмаған негізгі өндірістің және шығарылған өнімнің өзіндік құны анықталады.

Шаруашылық операциялардың тіркелуі, осы операциялар туралы ақпараттардың жинақталуы мен топтастырылуы бухгалтерлік есептің регистрлерінде жүргізіледі. Регистрлердің міндеті мен тәртібі «Бухгалтерлік есеп және қаржылық есеп беру туралы» ҚР Заңымен анықталады. Есепке қабылданған құжаттардағы ақпарат бухгалтерлік есептің регистрлерінде жинақталады және жүйелендіріледі. Бұл регистрлердің формалары немесе талаптары Қазақстан Республикасының заң шығаруына сәйкес уәкілді мекеме және (немесе) Қазақстан Республикасының Ұлттық банкісі бекітеді.

Бухгалтерлік есеп регистрлерінің мәліметтері жинақталған түрде қаржылық есеп беруге түсіріледі. Алғышқы құжаттарды және бухгалтерлік есеп регистрлерін электрондық тасымалдарда тасымалдарда құрастыру барысында, мекемелер операциялардың басқа қатысушылары үшін, сондай – ақ Қазақстан Республикасының Заң шығаруына сәйкес талап ету құқығы бар мемлекеттік органдардың талабы бойынша осы құжаттардың қағаздық көшірмелерін даярлап қою керек.

Әр түрлі регистрлердің жиынтығы, олардың ішіндегі жазу тәртібі және олардың арасындағы өзара байланыстығы бухгалтерлік есептің формасын құрастырады. Қазіргі кезде, негізінде, бухгалтерлік есептің журналдық ордерлік және автоматтандырылған формалары қолданылады.

Есептің журналдық ордерлік формасында қолданылатын регистрлердің аналитикалық есебін ұйымдастыру мысалын келтірейік. Регистрлердің ұқсас формалары есептің басқа түрлерінде де қолданылуы мүмкін, себебі регистрлердің осындай құрылымы басқару сипаттағы, яғни басқару есебінде қолданылатын ақпараттарды алуға мүмкіндік береді.

Аналитикалық есептің талаптарына сай келетін регистрдің мысалы өндіріс есебінің карточкасы болып табылады (1кесте).

1 кесте.

Өндіріс есебінің карточкасы

Реттік сан	Мекеме		Жыл	Ай	Бұйым аты	Калькуляциялық бірлік	Шығару мөлшері
	«Жөндеу» ЖШС		2008	наурыз	Компрессор	дана	20
	Калькуляция баптары	Ай басындағы аяқталмаған өндіріс	Есептеу кезеңі ішіндегі шығындар	Шығындары есептен шығару		Аяқталмаған өнім шығаруға	Аяқталмаған өндіріс
				Ақырғы ақауға	Өнім шығаруға		

Бақылауға тиісті критерийлер бойынша топтастыруға мүмкіндік беретін өндірістік шоттардың аналитикалық құрылымына келесі баптар жатады:

- жабдықтарды ұстау және пайдалану шығындары;
- цехтің басқарушыларын ұстау шығындары;
- ғимараттарды, құрылыстарды ұстау шығындары;
- еңбек сақтандыру және техника қауіпсіздік шығындары;
- өндірістік емес шығындар.

Өндіріс – бұл ұйымның шаруашылық қызметінде іргесін қалаушы процесі болып табылады.

Ұйымның қызметіне үш шаруашылық процес жатады: өнімді дайындау, өндіру және ақшалай өткізу. Ұйымдар технологиялық процес бойынша, құрылым, өзара байланыс және құрылым бөлімшелер арасында өзара тәуелділік бойынша өзгешеленеді. Басқару мақсаттарында өндіріске жұмсалған шығындарды анықтау үшін қажетті ақпараттың мазмұнын, көлемін, түрін және ұсыну формасын ұйымның дербес құрастырады. Өнімнің, жұмыстың, қызметтің түрлері бойынша есепті дұрыс ұйымдастыру және оның уақыттылығы, яғни аналитикалық есептің дұрыс ұйымдастырылғандығы аса маңыздылыққа ие.

Өндіріс негізгі және көмекші болып бөлінеді.

Кәсіпорынның өнімді шығару үшін құрылған себебіне байланысты сол өнімді шығаруға арналған өндіріс, сондай ақ өткізу үшін және зауыт ішінде тұтыну үшін арналған жартылай фабрикаттар **негізгі өндіріске** жатады.

Негізгі өндіріс шығындарының есебі «Негізгі өндіріс» 8100 бөлімшенің шоттарында есептеледі:

8110	Негізгі өндіріс
8111	Негізгі өндірістің тура жұмсалатын материалдары
8112	Өндірістік жұмысшылардың тура еңбек ақысы
8113	Өндірістік жұмысшылардың еңбек ақы қорынан ұсталынатын аударымдар
8114	Өндірістік үстеме шығындар

Аналитикалық есептің көрсеткіштері ішкі есепті құрастыру барысында қолданылады. Ішкі есеп беру шығарылған өнімнің түрлері туралы, көлемі туралы, өлшем бірлігі, құрылым бөлімшелер, шығындар баптары туралы ақпараттар негізінде құрастырылады.

Аналитикалық есеп өндіріс шығындар есебі бойынша барлық шоттар көрсеткіштерін тәптіштеу үшін жүргізіледі. Аналитикалық есептің деңгейі бақылау және басқару үшін ұйымға қажетті көрсеткіштермен анықталады. Мысалы, менеджерлерді нақты сенімді ақпаратпен жедел түрде қамтамасыз ету мақсатында «Негізгі өндіріс» 8100 бөлімшенің шоты үшін аналитикалық есепте калькуляция баптары және жұмыстың орныдалу орны шамада өнімнің түрі бойынша, жұмыстың түрі бойынша және әр тапсырма бойынша бөлек іске асырылады. Аналитикалық есеп айдың басындағы және айдың соңындағы аяқталмаған өндірістің қалдықтары бойынша, есептеу ай ішіндегі шығындар бойынша, ақау шығындар түрінде есептен шығарылған сомалар бойынша, сондай ақ өндірістегі үнемделген материалдардың құнына және шығарылған өнімнің, орындалған жұмыстың, көрсетілген қызметтің өзіндік құнына ақпараттың топтастырылуын қамтамасыз ету керек.

Өндіріс шығындар есебін элементтері және баптары бойынша қамтамасыз ету үшін негізгі өндірістің барлық шығындарын шығарылған өнімнің түрлері бойынша «Негізгі өндіріс» 8100 бөлімшенің шоттарында топтастырады. Бұл шот міндеті бойынша калькуляциялық болып табылады, экономикалық маңызы бойынша шаруашылық процестердің жағдайын сипаттайды.

Төменде негізгі өндірістегі шығындар есебі бойынша шоттар корреспонденциясы көрсетілген.

1. Шикізат пен материалдар өнімді шығаруға жіберілді	<i>Дт</i>	<i>Кт</i>
	8100, 8200	1310
2. Үнемделген материалдардың құны және қоймаға тапсырылған қалдықтарды қайтару	<i>Дт</i>	<i>Кт</i>
	1350	8300
3. Өнімнің өзіндік құнына кіргізілуге тиісті көлік дайындау шығындардың сомасы	<i>Дт</i>	<i>Кт</i>
	1310	3310, 3350, 3390
4. Өнімнің ақырғы ақауының өзіндік құны	<i>Дт</i>	<i>Кт</i>
	8400	8300
5. Өнімді шығарумен байланысатын қызметкерлердің еңбек ақысына жұмсалған шығындардың сомасы	<i>Дт</i>	<i>Кт</i>
	8100 8200	3350
6. Қоймаға тапсырылған дайын өнімнің өзіндік құны	<i>Дт</i>	<i>Кт</i>
	1340	8100

ҚазККА Хабаршысы № 2 (63), 2010

7. Өнімнің, жұмыстың, қызметтің шығарылуымен айналысатын қызметкерлердің еңбек ақысына есептелген әлеуметтік салықтың сомасы	<i>Дт</i> 8100 8200	<i>Кт</i> 3150
8. Орындалған жұмыстардың және көрсетілген қызметтердің шынайы өзіндік құны	<i>Дт</i> 7010	<i>Кт</i> 8100
9. Өндірістік жұмысшылардың демалысына құрылған резерв сомасы	<i>Дт</i> 8100 8200	<i>Кт</i> 3430
10. Негізгі құралдардың амортизация сомасы	<i>Дт</i> 8400	<i>Кт</i> 2420
11. Материалдық емес активтердің амортизация сомасы	<i>Дт</i> 8400	<i>Кт</i> 2740
12. Үстеме шығындарды есептен шығару	<i>Дт</i> 8100, 8200	<i>Кт</i> 8400

Өз өндірісіндегі жартылай фабрикаттар есебі «Өз өндірісіндегі жартылай фабрикаттар» 8210 бөлімшесінің шоттарында жүргізіледі»:

8210 Өз өндірісіндегі жартылай фабрикаттар

- 8211 Өз өндірісінің тура материалдары
- 8212 Өз өндірісінің өндірістік жұмысшыларының тура еңбек ақысы
- 8213 Еңбек ақы қорынан ұсталынатын аударымдар
- 8214 Өндірістік үстеме шығындар

Жартылай фабрикат (жартылай өнім) – бұл өндірістік тұтынуға жарамды болу үшін өндеудің бір немесе бірнеше стадиясын өтетін еңбек өнімі. Жартылай фабрикаттар өз өндірісіндегі және сырттан сатып алынған бөлып екіге бөлінеді. Сатып алынған жартылай фабрикаттар өндірістік қорлар түрінде 1310 шотында есептелінеді. Өз өндірісіндегі жартылай фабрикаттарға өндеумен аяқталмаған еңбек өнімдері жатады, б.а. бір цехте дайындалып, басқа цехте тұтынылады. Өз өндірісіндегі жартылай фабрикаттар активті инвентарлық шоттарда есептелінеді.

Төменде жартылай фабрикаттар есебі бойынша шоттар корреспонденциясы берілген.

1. Жылдың соңында өз өндірісіндегі жартылай фабрикаттар өндірісі бойынша барлық шығындар сомасы жабылды	<i>Дт</i> 8210	<i>Кт</i> 8211-8214
2. Жылдың соңында өндірісте анықталған ақау бойынша шығындар сомасы жабылды, сонымен қатар есептеу кезеңінің басында аяқталмаған жартылай фабрикаттар құны жабылды	<i>Дт</i> 8210	<i>Кт</i> 1340
3. Өз өндірісіндегі жартылай фабрикаттар негізгі және көмекші өндіріске өткізілді	<i>Дт</i> 8110 8310	<i>Кт</i> 8210

4. Дайын жартылай фабрикаттардың өзіндік құны және аяқталмаған өндірістің өзіндік құны есептен шығарылды	Дт 1320 1340	Кт 8210
--	--------------------	------------

Көмекші өндіріс негізгі өндірістің өнімдерін дайындауда тікелей қатыспайды, бірақ оған және жалпы кәміпорынға қызмет көрсетеді, жөндеу жұмыстарын орындайды.

К сметам подраздела «Көмекші өндіріс» 8300 (мысалы бу қазандық, компрессорлық, жөндеу цехы цех, көліктік цех және т.с.с.) бөлімшенің шоттарына өндірістің түрлері бойынша аналитикалық шоттар ашылады, ал олардың ішінде жұмыстардың түрлері бойынша, калькуляция баптары бойынша, яғни 8100 шоттарға ұқсас.

Көмекші өндіріс көрсететін қызметтер көп жағдайда ұйымның ішінде қолданылады, олардың аз бөлігі ғана басқа ұйымдарға өткізілуі мүмкін.

8310 Көмекші өндіріс

8311 Көмекші өндірістің тура материалдары

8312 Көмекші өндірістің тура еңбек ақысы

8313 Көмекші жұмысшылардың еңбек ақы қорынан ұсталынатын төлемдер

8314 Көмекші өндірістің үстеме шығындары

«Көмекші өндіріс» 8300 бөлімшесінде ұйымның басқа бөлімшелері тұтынатын көмекші өндірістің өнімі мен қызметінің өзіндік құны анықталады (мысалы бу қазандық цехы өндіретін буды цехтерді жылыту үшін тұтынады). Осыған байланысты көмекші өндіріс өнімі мен қызметінің өзіндік құны өндірісті басқару мен қызмет көрсету шығындарына жатады.

Төменде көмекші өндірістегі шығындар есебі бойынша шоттар корреспонденциясы берілген.

1. Көмекші өндірісте қолданылған қорлардың құны	Дт 8300	Кт 1310, 1350
2. Үнемделген материалдардың құны және қоймаға тапсырылған қалдықтарды қайтару	Дт 1350	Кт 8300
3. Өнімнің ақырғы ақауының өзіндік құны	Дт 8400	Кт 8030
4. Көмекші өндірістің жұмысшыларына жұмсалған еңбек ақы шығындары	Дт 8300	Кт 3350
5. Қорларды алуымен және қоймаға жеткізуімен байланысатын көлік цехы қызметтерінің өзіндік құны	Дт 1310, 1350	Кт 8300
6. Көмекші өндіріс жұмысшыларының демалысына резерв құрастырылды	Дт 8300	Кт 3430
7. Негізгі өндіріске өнім жіберілді	Дт 1320	Кт 8300
8. Өнім ақауынан пайда болған шығындар	Дт 8400	Кт 8300
9. Көмекші өндірістің дайын өнімі есепке алынды	Дт 1340	Кт 8300

Қорытынды

Өндіріс есебі кәсіпорында негізгі өндіріс, қосалқы өндіріс, жартылай фабрикаттар есебі болып бөлінетіне байланысты, олардың есебін бөлек қарастыру қажеттілігі туындайды. Өндіріс процесі және өндіріс шығындардың түрлер көп болғаннан, өндірістік шоттар бөлімшелер топтарын қолдануын талап етеді. Өндірістік шоттар жүйесі шоттарды топтастыруға және олардың есебін келесі реттілігінде жүргізуге мүмкіндік береді:

ӘДЕБИЕТ

1. «Бухгалтерлік есеп және қаржылық есептілік туралы» ҚР Заңы, 2007
2. Введение в управленческий и производственный учет. Друри К. М., «Аудит», Издательское объединение «ЮНИТИ», 2000
3. Управленческий учет. Институт профессиональных бухгалтеров и аудиторов Республики Казахстан. Алматы. «Раритет», 2005
4. Управленческий учет и анализ. К.Н.Алданиязов. Алматы, 2006.

УДК 338.2

Нурғалиева Алия Мияжденовна - к.э.н., доцент (Алматы, КазЭУ)

ПЛАНИРОВАНИЕ КАК ОСНОВА УПРАВЛЕНЧЕСКОГО УЧЕТА В БАНКАХ

Процесс планирования в коммерческих банках включает составление перспективных и текущих планов – прогнозов. Планирование позволяет взаимоувязать все стороны деятельности банка через сводные показатели, предусмотреть цели, сферу, масштабы и результаты его деятельности в соизмерении с источниками и затратами и определить направления поиска новых сфер и методов ведения управленческого учета в банках. По мнению ученого Аверчева И. «планирование и бюджетирование являются мощными инструментами управления бизнесом, поэтому именно они остаются до сих пор важнейшими элементами управленческого учета» [1].

К основным объектам планирования в банках относятся активы и пассивы, портфель банковских услуг и связанные с ними доходы и расходы. В финансовом плане, состоящем из двух частей - плана портфеля активов, пассивов и услуг, с одной стороны, и плана доходов и расходов (бюджета) с другой, находят отражение и финансовые, и портфельные функции коммерческого банка.

Главная задача управления финансами заключается в том, чтобы через комплексное управление активами и пассивами максимизировать стоимость банка, которая характеризуется прибыльностью и степенью риска операций, осуществляемых банком. Целью политики банка по управлению финансами, проводимой его финансовой службой, является организация четкого процесса по эффективному управлению финансовыми рисками через жесткое установление лимитов для каждого вида рисков, которые должны строго соблюдаться всеми подразделениями банка.

Таким образом, цель финансовой политики банка определяет основные функции финансовой службы:

- стратегическое и среднесрочное финансовое планирование (составление и исполнение бюджетов);
- оперативное управление активами и пассивами;
- формирование лимитной политики банка;